

tomu tak není, že totiž i dialog dramatický je v každém okamžiku svého průběhu spjat s určitou situací. Rozdíl však je v tom, že tato situace zde není dána jako objektivní realita existující *vně* jazykového projevu, nýbrž je dána *v něm* jakožto nehmotný význam, který je jazykovým projevem teprve vytvářen.

Složitější je však v dramatickém dialogu oproti běžnému rozhovoru i vlastní významová výstavba. Dramatický dialog je totiž netoliko souborem střídavých projevů několika mluvčích osob, nýbrž zároveň — spolu s těmito osobami náležícími do „mimojazykové“ situace — je projevem jediného mluvčího: básníka. Projevy každé osoby pak jsou stavěny nejen tak, aby jim rozuměly ostatní osoby, nýbrž také tak, aby jim rozuměl čtenář — a větší či menší měrou tak, aby čtenář rozuměl, jak jim rozumějí jednotlivé osoby. Úhrnně lze tedy říci, že dramatický dialog je na jedné straně jako každý dialog souborem vzájemných projevů několika osob, na druhé straně pak jednotným projevem básníka, obračejícím se ke čtenáři — a o to právě je jeho výstavba složitější. Pokaždé ovšem nabývá jedna z těchto stránek větší závažnosti a podle toho se dramatický dialog více přibližuje rozhovoru běžného života, nebo se od něho vzdaluje. Konkrétní utváření této antinomie záleží na různých jazykových prostředcích, které budou později probrány. Jde však o to, jak vůbec vzniká ona jednotnost dramatického dialogu. Dalo by se snad říci, že čtenářovým zaměřením, ale toto zaměření musí mít nutně jisté objektivní podmínky, kterými je vyvoláno; pokusíme se nyní tyto podmínky stručně charakterizovat bez jakéhokoliv nároku na úplný výčet.

Základním předpokladem toho, aby čtenář chápal dramatický dialog jako jednotný projev, kterým se k němu obrací básník, je jednotný ráz jeho jazykové a významové výstavby, jež ve svých základních tendencích zůstává táž v každé replice, ať ji pronáší kterákoli osoba. Neexistuje drama, v němž by např. repliky jedné osoby byly nesený intonací, repliky druhé osoby expirací. Projevy různých osob se od sebe sice mohou lišit svým slovníkem, nikoli však celkovým rázem pojmenování; mohou se od sebe lišit funkčními jazyky, kterých užívají, nikoli však tím, že by repliky jedné osoby svou celkovou výstavbou využily funkčního rozlišení jazyka připouštěly, druhé nikoli atp. Pocit jednotnosti je však větší u těch prostředků, které směřují k vytváření maximální *souvislosti* jazykového projevu, než u těch, které směřují k jeho *členění*; ne-

boť při zdůraznění souvislosti a plynulosti jazykového projevu se co nejvíce stírají rozhraní mezi jednotlivými replikami, kdežto při důrazu položeném na členění se tato rozhraní aktualizují jako nejúčinnější prostředek k členění. Tak např. ve zvukovém plánu intonace, směřující k plynulosti projevu, zdůrazňuje jednotnost dialogu více než expirace, jež směřuje k jeho členění; např.:

(INTONACE):

Fabry: Ještě svítíš, důmyslné světélko, ještě oslňuješ, zářivá, vytrvalá myšlenko! Vědouce vědo, krásný výtvore lidí! Plamenná jiskro ducha!

Alquist: Věčná lampo boží, ohnivý voze, svatá svíce víry, modli se! Oltáři obětní —

Dr. Gall: První ohni, větvi hořící u jeskyně! Ohniště v táboře! Oltáři strašný!

Fabry: Ještě bdíš, lidská hvězdo, záříš bez kmitu, dokonale plameni, duchu jasný a vynalézavý. Každý tvůj paprsek je velická myšlenka —

Domin: Pochodeň, která koloje z ruky do ruky, z věku do věku, věčně dál.

Helena: Večerní lampa rodiny. Děti, děti, musíte už spat.

(EXSPIRACE):

Goertz (k sobě): Ó králi. Žes hlasu mého nevyslechl. (*K Ribbin-govi.*) Přecasto vůli svou mi projevil.

Ulrika (ironicky): K víře skoro podobno; škoda jen, že jsou známy státníka Goertze zásady.

Ribbing: Není zákonem pouhá vůle králova.

Goertz: Před světem veškerým chci hájiti práva vévody.

Ulrika: A práva svého já.

Ribbing: A práva země já. Ne zisku svého, ne chťců svých se táž; já zákona se ptám a zákon dí: Neustanovil-li zákonem král bezdětek poslušnost sám, ustaví ji sněm. Umlklo právo dědičné a zemi volno jest vyhledati si krále.

Toto rozlišení se ovšem netýká jen zvukového plánu jazyka, nýbrž i všech ostatních. Tak v uvedených příkladech se tendence sjednocující jazykový projev obráží v syntaktickém plánu sklonem k souřadnému spojování syntaktických celků, v sémantickém plánu stejným významovým zatížením všech jednotek atd., tendence